

PÄÄKIRJOITUS

Filosofian historiasta kumpuaa joukko jyrähdyksiä. Esimerkiksi Rousseau'n *Yhteiskuntasopimuksen* aloitus: "Ihminen on syntynyt vapaaksi ja kaikkialla hän on kahleissa", tai Hobbesin luonnehdinta luonnontilasta, jossa "ihmisen elämä on yksinäinen, kurja, häijy, raaka ja lyhyt". Ehkä näitäkin vaikuttavampi on passus, jolla Hegel päättää *Oikeusfilosofiansa* esipuheen:

"Vielä muutama sana sen *opettamisesta*, miten maailman pitää olla. Siihen filosofia näet ilmaantuu joka tapauksessa aina liian myöhään. Maailman *ajatuksena* filosofia ilmenee vasta aikana, jolloin todellisuus on päättänyt muodostumisprosessinsa ja saattanut itsensä valmiiksi. Tämän, minkä käsite opettaa, osoittaa välttämättömäksi historia: vasta todellisuuden kypsyttyä ideaalinen ilmenee vastakkaisena reaaliselle käsittäen saman reaalisesta maailman substanssissaan ja rakentaen sen intellektuaalisen valtakunnan hahmoon. Kun filosofia maalaa harmaansa harmaalle, silloin on eräs elämän hahmo tullut vanhaksi, ja harmaalla harmaassa sitä ei saata nuorentaa, vaan vain tiedostaa; Minervan pöllö lähtee lentoon vasta hämärän laskeutuessa." (*Oikeusfilosofia*, esipuhe, s. 65, suom. Markus Wahlberg)

Hegel leimasi omahyväisiksi puoskareiksi sellaiset aikansa "filosofit", jotka kärkkäästi lausuivat mahtipontisia totuuksia ajastaan ja sen tulevaisuudesta. Heidän opetuksensa siitä, miten maailman piti olla, olivat "unen tuotetta". He eivät malttaneet ymmärtää, että itse todellisuuden muodostumisprosessi (*Bildungsprozess*) vasta tekisi todeksi filosofisen sivistymisprosessin.

Jokin aika sitten Helsingin Sanomat kyseli eräiltä aikakautem-
me asiantuntijoilta, ilmentääkö internet kirjapainotaidon tai höyrykoneen läpimurron veroista käännettä ihmiskunnan historiassa. Vastaukset vaihtelivat välillä ei aivan, vähintään. Kukaan ei epäillyt itse kysymyksen mielekkyyttä, saati kykyään vastata siihen. (Epäilijät varmaan olivat kieltäytyneet jo kättelyssä.)

Kysymys saattaa olla paikallaan, mutta miten on vastausten laita? Minkälaisia edellytyksiä edes "asiantuntijoilla" on arvioida oman aikansa käänteiden "maailmanhistoriallista" merkitystä? Miten voimme edes tunnistaa käänteiden käänteeksi? Huonosti, vastaisi Hegel. Jos filosofia ymmärretään vaatelien Hegelin tapaan jo tapahtuneen *käsittämiseksi*, niin miten me vielä voisimme ymmärtää vasta käyntiin lähteneen tietoteknisen murroksen todellisen merkityksen? Onko käytössämme edes sellaisia sanoja ja käsitteitä, joilla voisimme tarttua muutokseen? Eivätkö tulevaisuuteen hapuilevat käsitteemme ole tehtävänsä sopimattomia, kun kerran ovat peräisin siitä samaisesta harmaantuneesta todellisuudesta, jonka arvelemme jo painuvan haudan lepoon?

Hegelin tarkoittamassa merkityksessä *filosofia* onkin aina jälkiviisautta, viisautta juhlien jälkeen, *post festum*. Ehkäpä vuoden 2100 tai 2200 filosofit taitavat jo kertoa, mistä tietoteknisessä vallankumouksessa todella oli kysymys. Tai oliko se edes "vallankumous". Heille tulevaisuutemme on jo painuvan päivän todellisuutta, kuten teollinen vallankumous lienee sitä meille. Ehkäpä vasta syntymistään odottavat filosofit ovatkin meidän aikamme todellisia filosofeja!

Konsta Pylkkäsen mukaan jälkiviisaus on imelin viisauden laji. Hegelin piikkiin laitetaankin tavallisesti ja osin aiheellisestikin laji, jota voi nimittää teleologiseksi jälkiviisaudeksi. Onhan näet jälkikäteen helppoa olla näkevinään, kuinka "tulevaisuus" oli kirjoitettu menneisyyteen sen päämääräksi, *telokseksi*: historian voitajat oli kuin määrätty voittamaan, häviäjät häviämään. Ainakin

itselleni opetettiin koulussa ja yliopistossakin, miten Kekkosen kuningastie ilmensi järjen väijäämätöntä voittoa esimerkiksi irratiionaalista Honkaliitosta tai Suomen historian muista "erehdyksistä". Maan historia esitettiin järjellisen todellistumisen onnekkaana mutta väijäämättömänä prosessina. Samalla, ikään kuin huomaamatta, ajettiin sisään tuota imelää historianfilosofiaa, jossa voittanut vaihtoehto oli ainoa rationaalinen ja sellaisena myös ainoa todellinen vaihtoehto.

Hegelin jälkiviisauden filosofia sisältää kuitenkin muutakin kuin hegeliläisen "historian viekkouden" elogin. Hän ei suinkaan halveksinut aikalaisjärjen käyttöä sinänsä, vaan siihen toisinaan sisältyvää mahtipontista ylimieltä. Ihmisellä on kyky ajatella ja tätä kykyään hänen tulee toki parhaan taitonsa mukaan käyttää. Kysymys on siitä, mikä on aikalaisjärjen ala ja sen rajat. Ovatko sen asioissa vaikuttavat totuudet ennemminkin politiikkaa kuin etäisyyttä ottavaa filosofiaa? Siinä missä Hegel rusikoi surutta suurisuuisia filosofeja, hän suitsutti rehellistä Machiavellia. Tämä kun ei valtiollisissa mieltelmissään teeskennellyt filosofia. Hän ei yrittänyt sanoa Italiansa tulevaisuudesta enempää kuin siitä saattoi sanoa. Hän tyytyi asettamaan kysymyksiä. *Ruhtinaan* loppu jää auki, uusi ruhtinas nimeämättä, ja lukija jää hämmennyksissään kyselemään Machiavellin "todellisia" tarkoituseriä. Mutta menneisyyden kohdalla tämän kynä piirtää tarkkaa ja selkeää jälkeä: roomalaisten kohdalla hän tietää, mistä ja kenestä on puhe.

Menneissä tapahtumissa Machiavellia kiinnosti aikalaisjärki toiminnassa. Kuten se, millaisia, usein tarkoittamattomia seurauksia järjen käyttö oli tuottamassa, tai miten mahtipontiset profheetat osasivat houkutella kuulijansa sanan pauloihin. Machiavellin kirjeistä voi lukea, kuinka vielä nuori *segretario fiorentino* itse järkeilee ja jännittää arvostelukykyään keskellä niemimaan reaalisten valtakuntien mullistuksia.

Samaiset mullistukset viskasivat hänet syrjään tapahtumien keskipisteestä. Toiminnan miehestä tuli sellaisten tutkija. Sant'Andreasin eksiliissä harmaantunut Machiavelli saattoi nousta hämärän tullen siivilleen ja maalata harmaansa harmaalle. Mailleen painuvan päivän taistojen kuvauksissa sulkakynästä olikin aseeksi, aamun valjettua se kelpasi vain aseettoman profetaan merkiksi. Machiavelli kaipasikin loppuun saakka kynähommista takaisin tositoimiin.

Epäilemättä IT- ja mediamaailmassamme on kosolti järkeä. Kysymys ei ole sen puutteesta, vaan laadusta ja asemasta. Kenen totuuksilla on suurin vaikutus asioiden kulkuun, ketkä sysätään syrjään? Keitä ovat ajan puoskarit, jotka on nostettu filosofin jalustalle? Millaista on tänään se "machiavellillinen" ajattelu, joka asettaa kriittiset kysymykset, eikä teeskentele tietävänsä huomisesta enempää kuin siitä voi tietää? Kuka rusikoisi tämän päivän itsevarmoja valtioprofetteja? Missä nykyään valistaisi se Hegel, joka pudottaisi filosofi-ideologit taivaista maan pinnalle?

Hegel ei pitänyt itseään Minervan pöllönä, vaan puoskarifilosofit olivat tuon linnun itsessään tunnistavinaan. Filosofit tunnusti olevansa aikansa poika, jolle riitti, että kävi niitä päin, jotka luulivat ylittävänsä nykyisen maailmansa tuolle puolen:

"Olipa miten tahansa, niin jokainen yksilö on *aikansa poika*; siten myös filosofia on *aikansa ajatuksin käsitettynä*. On yhtä typerää kuvitella, että jokin filosofia ylittäisi nykyisen maailmansa ulkopuolelle kuin, että yksilö ylittäisi aikansa." (*Oikeusfilosofia*, esipuhe, s. 64)

Mikko Lahtinen